

A. Szabó Magda

A magyar civilizáció oktatása a strasbourgi egyetemen

1. Az oktatás feltételrendszere

A Strasbourgi Bölcsészettudományi Egyetemen (U. S. H. S.) a magyar nyelv és civilizáció tanítása önálló, egyszemélyes tanszék keretein belül történik.

Az önállóság előnyei:

- önálló (bár kicsi) helyiség, ahol a nyelvi órák is zajlanak.
- saját intézeti könyvtár ugyanitt,
- más tanszékektől, titkárságtól független költségvetés, amely az intézet napi működtetésén túl lehetőséget nyújt a Franciaországban megjelenő magyar tematikájú tudományos munkák, irodalmi művek vásárlására is;
- teljes szabadság az oktatóprogram kialakításában.

Az egyszemélyesség nagy hátránya viszont, hogy a kontinuitás személyhez kötött. Az oktató szerződésének lejártával a legoptimálisabb tapasztalatátadás esetén is megtörik a folytonosság.

A magyar értelemszerűen nem választható főszakként, a hároméves, heti 3-3-3 órás magyar nyelv és az egyéves, heti 3 órás francia nyelvű civilizációs előadás kiegészítő tárgy. Azok a hallgatók, akik mind a négy felvehető egységet (unité de valeur) elvégzik, magyar tanulmányaik végeztével speciális egyetemi diplomát kapnak. (Diplôme d'Université d'Etudes Hongroises)

2. Létszám, érdeklődés

A magyar civilizációs órákat évek óta nagy érdeklődés kíséri. A „ritka” nyelvek között (ebbe a kategóriába tartozunk a skandináv, holland, török, héber stb. nyelvekkel együtt) kimagasló a hallgatói létszámunk. Elismerés, hitetlenkedő csodálkozás, néha burkolt féltékenység kíséri ezért munkánkat.

Az 1991/92-es tanév elején 133 hallgató iratkozott be, közülük 117 erősítette meg szándékát február elején, vizsgára jelentkezésekor. Ezt a számot

tekintik hivatalosan fokmérőnek, ez szerepel az egyetemi statisztikákban. A 12%-os lemorzsolódás mélyen a kari átlag alatt van.

Ezévi adatunk egyelőre csak az év elejei beiratkozásról van, idén 100 hallgató jelentkezett. (Megduplázódott viszont az első éves, nyelvre beiratkozottak száma az előző évihez képest. 1991/92 – 13, 1992/93 – 27.)

Az érdeklődés okait, hátterét világítja meg egy 1990 októberében végzett felmérésem.

A kérdésre, hogy miért választották ezt a tárgyat, legtöbbször a Kelet-Európában végbemenő óriási változások nyomán feltámadt érdeklődést említették. S ezzel szinte azonos arányban fogalmazták meg a felismerést; semmit vagy csak nagyon keveset tudnak Magyarországról. Ahogyan egyikük írta: iskolaköteles kora kezdetétől először nyílik alkalma egy kelet-európai ország tanulmányozására. S a hiánnyal egyidőben fogalmazódott meg az igény, hogy megértsék a változásokat, történelmi összefüggésben lássák a jelenkor történéseit.

Jelentős volt azoknak a száma, akik személyes jó benyomásaikra, magyarországi utazásra, magyarokkal való találkozásra emlékezve, vagy kedvező információk hatására érdeklődnek a tárgy iránt. Esetleg olyan társaik tanácsára hallgatva, akik az előző évben látogatták az előadást és jó véleménnyel voltak róla.

A motiváció tehát gyakorta érzelmi (emlékezzünk: Sauvageot professzort is kedves gyermekkori emlék kísérte, amikor Magyarországra érkezett), őszinte érdeklődést takar, de némi divatiztől sem mentes.

S feltehető, hogy a divat csendesedtével (most már Európába tartunk, tűnőben az egzotikumunk) némi létszámcsökkenést tapasztalunk majd kurzusainkon.

A következő kérdésre: – Milyen híres magyar személyiségeket tudnak felsorolni? – adott válaszok megerősítették a fentebb megfogalmazottak igazságát. Legtöbbször egyetlen nevet sem tudtak mondani. Liszt vagy Bartók (néha mindkettő) neve következett némileg lemaradva, tőlük ismét meglehetősen távolságra Ferenc József és Sissy (a szép királyné mítosza kikezdhetteletlen Franciaországban is), majd néhány szavazattal a végeken „holtversenyben” Franciaországban játszó magyar futballisták, Nagy Imre, Horváth László, Kádár, Havel, Erich Kästner, Rákóczi.

Természetesen szörnyülködhetünk a tájékozatlanságon, de újra fel kell vetnünk saját felelősségünk kérdését is: mi megtettünk-e mindent értékeink elismertetéséért a világban?

Csak árnyalják, nem módosítják a képet annak a játékos kérdőívnek az eredményei, amelyet minden év elején kitöltetek hallgatóimmal.

Az ideai tapasztalatok, amelyek nem sokban térnek el az előző éveiktől:

– 41% tudja kiválasztani öt felsorolt ország közül azt az egyet (Bulgária), amely nem határos Magyarországgal;

– ma már 91% tudja, hogy fővárosunk Budapest;

– 62% nevezett meg egy Magyarországot átszelő folyót;

– 19% becsülte meg 150 km-es eltéréssel a Strasbourg-Budapest távolságot (a „pszichológiai” táv néhány esetben 3-4000 km volt!);

– 36% tudta, mi Magyarország államformája (a monarchia is kapott szavazatokat);

– 14% sorolta fel helyesen a magyar zászló színeit;

– 5% nevezte meg a nyelvcsaládot, amelybe a magyar tartozik;

s a még elgondolkodtatóbb adatok:

– 65% tudta, hogy Liszt muzsikus, 32%, hogy Vercors író;

– 14% tudta, hogy Vasarely festő, 9%, hogy Cziffra György „zenész” (születésnapja alkalmából akkor kapta meg a francia becsületrendet).

3. A kurzus felépítése

A fenti felméréseket azért tartottam szükségesnek elvégezni, hogy lássam: milyen alapokra építhetek, s ennek ismeretében hogyan alakítsam, miként tegyem befogadhatóvá, megemészthetővé azt a civilizációs anyagot, amelyet átadni szándékozom.

A másik fontos szempont a válogatásé. Az időszabta szűkösségekben (a szorgalmi időszak elvileg 26 hét, de valójában 24-25-nél soha nem több) nehéz oly módon bemutatni kultúránkat, hogy az óhatatlan egyszerűsítések, fájdalmas kihagyások ellenére a lényeg mégis megmutatkozzék, a vázlatosság ellenére valós legyen a kialakult kép. Amely áttekintés szándékunk szerint alapul, jó háttérül szolgálhat majd akkor is, ha a hallgató később az egyetemi kereteken túlmenően érdeklődik a megismert kultúra iránt. S a civilizációs órán tanultak segíthetik a tájékozódásban, új információk elhelyezésében, értelmezésében.

Két fontos elv vezetett bennünket válogatásunkban. Az egyik: történelmi folyamatok, irodalmi áramlatok, művek máig ható tanulságainak láttatása, jelenünkben, tudatunkban való továbbélésük érzékeltetése. A másik, helyzetünkben adódóan természetes: a francia-magyar kapcsolatok fontos mozzanatainak felmutatása.

Míndezek figyelembevételével az éves kurzus anyaga főbb pontjaiban az alábbi módon alakul:

– A magyar kiejtés és írás alapszabályai. Célkitűzésünk, hogy pontosan tudják írni és megközelítően helyesen ejteni a magyar tulajdonneveket. Cseppként a tengerben, talán hozzájárulunk a nyelvünk megtanulhatatlanságáról szóló legendák oszlatásához, amely oly könnyű felmentést adott és ad pl. a francia írott és elektronikus sajtónak a rendszeres ortográfiai és kiejtésbeli slendriánságra.

– Honnan jöttünk, kik vagyunk?

Nyelvünk elhelyezése a nyelvtípusok és nyelvcsaládok rendszerében, nyelvrokonaink, a nyelvrokonság legfőbb bizonyítékai. A tudomány tézisei mellett az eredet-mondák (Csodaszarvas, Emese álma) és továbbélésük a magyar kultúrában. A pogány magyarok hitvilága, a sámánizmus, felmutatható nyomaik a népmesékben, népművészetben, hiedelmekben.

– Géza és István jelentősége a magyar történelemben. (Az István a király-jelenség értelmezése a 80-as évek Magyarországon). Az első francia jelenlét (bencések, Cluny). Az Árpád-háziak, a „franciás” királyok, tatárjárás, az Anjouk Magyarországa. A Budavári Palota első nagy korszaka. Első nyelvemlékeink és francia vonatkozásaik, a középkor irodalma.

– Hunyadi János harca a török ellen.

Mátyás király – történelmi realitás és népi emlékezet.

A magyar irodalom első nagy alakja: Janus Pannonius.

– A Dózsa György vezette parasztháború, (Ady: Dózsa György unokája vagyok én).

Mohács, az ország három részre szakadása.

A Reformáció szerepe és jelentései a magyar kultúrában (Kodály Psalmus Hungaricusának bemutatása, a sorsfordulók szimbolikája)

Balassi életműve.

– Erdély aranykora, a királyi Magyarország politikája.

Török áfium, német maszlag – Zrínyi műve, emberi példája.

A török hódoltság hatása Magyarország fejlődésére (A korszak francia szemmel).

– A Rákóczi-szabadságharc és irodalma (a Rákóczi-emigráció Franciaországban, Saint-Simon emlékirata, Berlioz: Rákóczi-induló).

Mária Terézia, II. József felvilágosult abszolutizmusa.

A kulturális élet szerveződése, a magyar felvilágosodás (Vigyázó szemünk... a francia orientáció a magyar szellemi életben).

Magyar jakobinusok.

A Csokonai-életmű rétegei.

– Kazinczy és a nyelvújítás.

A reformországgyűlések kora.

A tragikus látomás – Kölcsey Himnusza. (Aurélien Sauvageot tanulmánya a magyar himnuszról).

– Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc.

Petőfi költészete és emberi példája (Március 15-e múltban és jelenben, fotók, dokumentumok, személyes emlékek).

– A megtorlás, majd a passzív ellenállás.

Arany: A walesi bárdok.

A kiegyezés.

– A monarchia fejlődése, ellentmondásai a századelőig.

A kor kulturális élete (John Lukács: Budapest 1900), albumok.

– A költészet megújítója, Ady.

A Nyugat szerepe a magyar szellemi életben, az első nemzedék.

Párizs jelentései a XX. századi magyar irodalmában.

Háború és forradalmak, Trianon.

– Magyarország a két háború között és a második világháborúban. (a francia hadifoglyok története a Franciaországban, a háború után kiadott emlékezés- és dokumentum-gyűjteményük alapján).

– Az újjászerveződő Magyarország korszakai 1956-ig.

Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról.

Az 56-os forradalom eseményei (Paris Match, Life 56-os fotóriportjai, szövegdokumentumok felhasználásával).

A Kádár-rendszer.

A közelmúlt változásai.

A karácsony előtti utolsó előadás mindig a téli, az ünnepekhez kapcsolódó népszokásoké, hiedelmeké (regősének-bemutatóval, az ősiség elemeinek felmutatásával).

Egy-egy alkalommal jeles vendégelőadók voltak.

1990. novemberében, amikor a Győri Balett elfogadta meghívásunkat, hogy előadásuk méltó nyitánya legyen Magyarországnak az Európa Tanácsba való felvételét megünneplő rendezvénysorozatnak, Markó Iván látogatott el a magyar civilizációs órára, hogy együtteséről beszéljen. Később Hubay Miklós tartott előadást Madách: Az ember tragédiájáról, idén pedig a párizsi In fine kiadó vezetői jöttek el, hogy a magyar irodalom franciaországi esélyeiről beszéljenek.

4. Tankönyvpótlók, felhasznált civilizációs anyagok; vizsgakövetelmények

A hallgatók kezébe adható francia nyelvű civilizációs tankönyv sajnos – természetesen nincs. Órai jegyzetre kell elsősorban támaszkodniuk. Rendszeresen kapnak fotómásolatokat a történelmi anyag kiegészítéseként, irodalmi szövegről csak úgy beszélünk, ha kézbe tudom adni a francia fordítást. Ílymódon harminc-nyolcvan lapból álló „szöveggyűjtemény” gyűlik össze mindenkinek. A programba illetve arra is nyílik lehetőség, hogy zeneművekből hallgassunk részleteket (néhányat említettem fentebb), képzőművészeti és fotóalbumokat kapnak kézbe az adott tárgyhoz kapcsolódóan.

Harmadik éve rendelik meg szép számban a hallgatók Lázár István Kis magyar történelmének francia változatát, s így ez a kis magyar kézikönyv is feltehetően könyvtárunk része marad.

Ha komolyabban érdeklődnek a tárgy iránt, az intézet könyvtárából kölcsönözhetnek további műveket.

Negyedik éve gyűjtöm a fontosabb francia sajtóorgánumok magyar vonatkozású cikkeit, függesztem ki az éppen aktuálisakat az intézet hirdetőtáblájára és archiválom, amikor lekerülnek onnan. Egyre több rendszeres olvasója van „faliújságunknak”, még kollégák körében is. A civilizációs hallgatók órán is hallgatnak a magyar politika, kultúra, gazdaság híreiről, és többen használták már a cikkgyűjteményt is őket érdeklő témákban.

Ahhoz, hogy év végén sikeres vizsgát tegyenek, az órai anyagon kívül legalább egy magyar irodalmi művet is el kell olvasniuk. Öröm látni, hogy

többben a követelményeket messze meghaladva foglalkoznak a magyar kultúrával. Az 1991/92-es tanévben a kötelező egy mű helyett kilencen kölcsönöztek 10-nél több könyvet, tizenöten 5 és 10 között, harmincöten 2 és 5 között.

Az év végi vizsga 3 órás írásbeli dolgozatról és szóbeliről tevődik össze. Az írásbeli négy megadott témájából egyet kell kidolgozniuk.

– Az első mindig valamelyik előadáson tárgyalt történelmi téma.

1992-ben: Magyarország a kiegyezéstől az első világháborúig – 23% választotta.

– A második egy jelentős alkotó életműve megadott szempontok alapján (irodalmi szöveget kapnak hozzá).

1992-ben: „Hajdani eltévedt utas vág neki új hínárú útnak” – a magyar sors rétegei Ady Endre költészetében – 7% választotta.

– A harmadik: előadáson nem tárgyalt irodalmi mű elemzése.

„Egész élete készülődés a nagy mű megírására” – Karinthy Frigyes: Cirkusz című novellája – 4% választotta.

– A negyedik egy szabadon választott irodalmi mű vagy látott magyar film elemzése (kortárs magyar filmet a minden évben megrendezésre kerülő strasbourgi filmfesztiválon, vagy az általunk szervezett video-sorozat keretében láthatnak. Az egyetlen magyar film, amelyet az elmúlt négy évben a „normál” francia mozihálózatban bemutattak, Szabó István: Kedves Emma, drága Böbe című filmje volt (Strasbourgban alig több, mint két hétig volt látható). 1992-ben a hallgatók 38%-a élt ezzel a lehetőséggel.

A legnépszerűbb irodalmi művek voltak: Kosztolányi 3 regénye és novelláskötetei – 7 dolgozat; Krúdy művei – szintén 7 dolgozat. Utánuk következik Ágota Kristóf (4), Karinthy Frigyes (3), 2-2 dolgozattal volt jelen Déry, Madách, Móricz, Sarkadi; 1-1 elemzés foglalkozott Eörsi, Jókai, Lakatos Menyhért, Márai, Mikszáth, Molnár Ferenc, Nadas Péter, Örkény műveivel.

Az írásbelinek a maximális 20-ból legalább 8 pontot kell érnie ahhoz, hogy a hallgató szóbelizhessen.

A szóbelire való felkészülés a 3. pontban ismertetett témakörök alapján történik.

A vizsgatételek listáját a hallgatók a szorgalmi év vége előtt kézhez kapják. S már felkészülésük során tudják, hogy egy-egy tétel esetében a

korszak mely részterületéről (történelméről vagy irodalmáról) beszélneek szívesen. Ezt ők dönthetik el.

A kihúzott tétel után az olvasott irodalmi műről kapnak néhány kérdést. Ha valaki „elfelejtett” volna olvasni valamit a magyar irodalomból, vizsgálja érvénytelen.

Immáron harmadik éve van lehetőség arra, hogy azok a hallgatók, akik nem tudnak rendszeresen órára járni (dolgoznak, hogy előteremtsék a tanulmányaikhoz szükséges pénzt), vagy mert könnyíteni szeretnének vizsgaterheiken, önálló, egyedi munkával (szemináriumi dolgozattal és hozzátartozó szóbelivel) mentesítik magukat az évvégi vizsga alól. 1992-ben Sarkadi Oszlopos Simeonja volt a „kötelező olvasmány”.

A művel kapcsolatos témák (egyet kellett közülük választani):

- Kis János életfilozófiája;
- a kor és a mű abszurdításának kapcsolata;
- Vinczéné alakja, szerepe a darabban.

A hozzátartozó szóbelire pedig a szerzőről, műről, korszakról szóló megadott művekből kellett felkészülni. (magyar szerzők mellett Raymond Aron, Albert Camus, Henry Bogdan francia történész munkáiból). 1992-ben 26% választotta a vizsgázásnak ezt a módját.

5. Eredmények, tapasztalatok

A fent ismertetett nem könnyű, de teljesíthető feltételekkel a 102 vizsgán megjelent hallgatóból 86 vizsgázott eredményesen, 84% ért el legalább 10 pontot.

A sikertelenség elégtelen, alapvető tévedésekkel tarkított írásbeliből vagy zavaros, pontatlan szóbeliből adódott. 1992-ben már csak 2-3 ember volt, akit azért kellett a szeptemberi pótvizsgaidőszakra utalnunk, mert nem olvasott semmit a magyar irodalomból.

A számokkal mérhető eredményességnél fontosabb azonban az, ami az előadások, olvasmányok nyomán leszűrődik a hallgatókban az országról, kultúránkról.

A kérdésre válaszolva: – Mi maradt meg összbenomásként az éves kurzus után? – többen fogalmazták meg nagyon szépen a számunkra is tanulsággal szolgáló gondolatokat: megismertek és megtanultak tisztelni egy né-

pet, amely történetének sorozatos tragédiái után talpon maradt és volt ereje a mindenkori újrakezdéshez.

Voltak, akik az irodalomnak a franciától annyira különböző feladatvállalását, elkötelezettségét emelték ki, s úgy tűnt számukra, hogy a magyarok életében a költészet sokkal fontosabb szerepet tölt be, mint az övékben.

Voltak, akik egy-egy korszakot, számukra érdekes témát említettek. Négy éve az egyik legnépszerűbb téma a pogány magyarok hitvilága, a hiedelmek, népszokások, a legendák, népmesék köre. S már egy-két összehasonlító dolgozat is született az elzászi és a magyar karácsonyi népszokásokról.

Szent István és Mátyás király kora igen népszerű, Petőfi személyes példája és költészete, a századvég Magyarországáé, az 1945. utáni korszak, különösen 1956 eseményei, és történelmünk legújabb változásai kaptak még „szavazatokat”.

Mások meghatározó olvasmány-élményekről szóltak; Madách Az ember tragédiájáról; egy hallgató az Oszlopos Simeonról szóló szemináriumi dolgozata után azért jött el vizsgázni is, hogy Sarkadi novelláiról is beszélhessen, oly mértékben hatott rá az író munkássága; egy színházzsakos másik meg van győződve róla, hogy Illyés Kegyence érvényesen szólna ma is francia színpadon. Egy fiatalember, aki a nyelv három évfolyamát is elvégezte, egy helyi kulturális rádióadón Csokonai költészetéről tartott előadást.

Kosztolányi, Krúdy vitathatatlan népszerűsége már a dolgozattémák választásakor is kiderült.

A talán túlságosan idillinek tűnő képnek van ésszerű magyarázata, különösen az irodalmi művek esetében. Egy számukra teljesen ismeretlen kultúrából maguk fedezhettek fel értékeket, s ez a személyesség jelenti azt a többletet, amelytől az előre beharangozott, agyonelemzett nagy irodalmak, nagy művek már megfosztattak.

Jó tudnunk, hogy az így megismert országba szívesen eljönnek dolgozni is. 1992 tavaszán a Magyar Unesco Bizottság felkérésére felmérést végeztem kb. 100 hallgató körében: egy létrehozandó Alapítvány kereteiben tanítanak-e franciát egy-két évig magyar oktatási intézményben?

Majd 50%-uk válaszolt igenlően, névvel, címmel ellátott válaszlapon. Már jelen tanévben is dolgozik két tanítványom magyar gimnáziumban. (Ők nyelvet is tanultak.) A jövő tanévre is van jelentkező. Számukra értékes szakmai

tapasztalat, kis kalandízzel fűszerezve, nekünk minden anyanyelvi oktató jelenléte nyereség.

S főleg az olyan jelenlét, amely nem a kultúrfölény magasából tekint le ránk, hanem nyitott szellemmel, némi alapismerettel, kultúránk iránti érdeklődéssel fordul felénk.